

İMPARATORLUĞUN KAYIP NESLİ: CEZMİ VAKASI LOST GENERATION OF THE EMPIRE: THE CEZMI CASE

MERAL DEMİRYÜREK

Prof. Dr. Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Prof. Dr. Hitit University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature
meraldemiryurek@hitit.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-5598-7581>

Atıf / Citation

Demiryürek, M. 2021. "İmparatorluğun Kayıp Nesli: Cezmi Vakası". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 70, (Ocak-January 2021). 295-315

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 25.07.2020
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 22.12.2020
Yayın Tarihi- *Date Published* : 20.01.2021
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4415>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by *iThenticate* programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute
TAED-70, Ocak-January 2021 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851
www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

İMPARATORLUĞUN KAYIP NESLİ: CEZMİ VAKASI LOST GENERATION OF THE EMPIRE: THE CEZMI CASE

MERAL DEMİRYÜREK

Öz

Osmanlı İmparatorluğu modernleşme çabaları kapsamında Batı'ya yönelince devlet işleri kadar bireysel ve toplumsal konular da bu durumdan etkilenir. Özellikle eğitim politikasındaki yenilikler, çocukların ve gençlerin yetiştirilmesiyle ilgili farklı yöntemleri beraberinde getirir. Bu aşamada ihtiyaç duyulan kurumlar, araç-gereçler ve uzman kadroların eksikliği hissedilir. Varlıklı aileler çocuklarını yurt dışına gönderirler, buldukları çevrede eğitim ehli olarak gördükleri gayrimüslimlerden yardım alırlar. Kimi şair ve yazarların yaşadığı olumsuz tecrübeler, Türk edebiyatına yansımaya rağmen meseleyi bu açıdan ele alan bir çalışma yoktur. Hâlbuki Tevfik Fikret ve Fatma Aliye Hanım'ın çocukları din değiştirir. Ali Ekrem Bolayır'ın kızı Selma, Türk vatandaşlığından çıkarak Amerika'ya yerleşir. Oğlu Cezmi'yi yurt içinde ve yurt dışında yabancı okullarda okutur, özel hocalardan dersler aldırır. Namık Kemal'in torunu sıfatıyla geleceğin umudu olduğu fikrini aşılır, ancak Cezmi, 21 yaşında intihar eder. Sonuç olarak diğer çocukların seçimleriyle birlikte Cezmi'nin ölümü, bir neslin kaybını temsil ettiği için bu çalışmada, Cezmi'nin kısa hayatı özelinde aile, toplumsal yapı ve yeniliklerle şekillenen eğitim sürecinin XX. yüzyıl başlarında yetişen bir genç üzerindeki etkilerinin geniş bir perspektiften değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Haluk, Zübeyde İsmet Faik, Batılılaşma, eğitim, keman, intihar.

Abstract

When the Ottoman Empire began to become a modern state, all individual and social issues were affected by this situation. With the innovations in education policy, different methods emerged in the upbringing of children and young people. In this context, the lack of expert staff and institutions were also felt as much as the necessary tools. Wealthy families either sent their children abroad, they got help from non-Muslims, whom they were accepted as modern in education. Although the negative experiences of some poets and writers reflected to Turkish literature, there is not any research about this topic. Tevfik Fikret's son and Fatma Aliye's daughter converted to religion as a result of their Western-style education. Ali Ekrem's daughter refused Turkish citizenship and settled in the USA. Ali Ekrem's son, Cezmi studied at elite schools in Turkey and abroad, and took lessons from private teachers. As Namık Kemal's grandson, he instills the idea that he is the hope of the future. But when he was only twenty-first years old, he committed suicide. Consequently, with the chooses of other children since Cezmi's death represents a lost generation, in this present study it is aimed at evaluating the effects of family life, social structure and innovation in an educational process on a young man who lived in the early 20th century.

Key Words: Haluk, Zübeyde İsmet Faik, Westernization, education, violin, suicide.

Structured Abstract

The Ottoman Empire remained indifferent to political, social and economic developments in the world for a while. When it started to lose its power, it established reform movements by taking European states as an example. In this sense, the Tanzimat Edict became a turning point. Since the beginning of the 1800s, reforms in state affairs accelerated. New schools aiming to implement Western education systems were opened. Thus, not only state affairs but also social life begins to change. Learning a foreign language, especially French, became very important. Children of some families attended foreign schools. Some young people went abroad to study. This situation caused the new generation to alienate the value judgments and religious beliefs of the country they belong to. Especially at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, many negative cases were encountered. There were many examples among the children of poets and writers. Haluk, son of poet Tevfik Fikret, converted to Christianity. Ismet, daughter of writer Fatma Aliye, also abandoned Islam and chose Christianity. They also left their country. Haluk was interested in trade in America. He married an American. Many years later, he became a priest in the church. He never came back to Turkey. He forgot to even speak and write in Turkish. Haluk died as an American citizen in 1965. Ismet, the granddaughter of the famous statesman and historian Ahmet Cevdet Pasha, was educated at the Notre Dame de Sion school. She was under the influence of a foreign teacher at school. She got away from her family. After she finished school she went to Izmir. Then, Ismet disappeared. Her family lost the traces of her. Fatma Aliye searched her daughter for many years. Ismet's mother and father died without seeing her. Finally, Ismet became a nun and lived in some different countries, such as France, United Kingdom. She came back to Turkey for a while. She died in 1992. After these two tragic examples, we can move on to the main topic of the article. Namik Kemal was a famous poet who lived between 1840-1888. He was recognized as a poet of homeland and freedom. Namik Kemal had two children who were a daughter and a son. His son's name was Ali Ekrem (Bolayır). Ali Ekrem always lived proud of his father. He wrote some poems and plays, like his father. Tevfik Fikret, Ali Ekrem and their some friends established Servet-i Funun which was a very important literary journal and it is also the name of the literary era from 1896 to 1901. Ali Ekrem also wanted to educate his own son, Cezmi, as a patriot, like his father. Private teachers taught in Cezmi. His favorite lessons were French and playing the violin. He studied at the French Saint Joseph High School. He went to school in Lausanne for college. Cezmi returned from Lausanne in a short time and attended Galatasaray High School. Ali Ekrem went to Beyrut as a governor. When Ali Ekrem far away from İstanbul and the home, Cezmi did not study enough. He was a lazy kid in the absence of his father. There were a few interesting things in his life. His French was very good but his Turkish was weak. The greatest passion of Cezmi was playing the violin. Cezmi liked Bach, Beethoven, Mozart, Schumann, Chopin, Mendelssohn other than Bach; He loved and knew very well big names such as Paganini and Caesar Frank. Cezmi took the music lessons from a Belgian lady. Her name has not been known exactly, but probably "Fay." Cezmi fell in love with his teacher. But the woman was married and she was older than Cezmi. Meanwhile, after finishing school he started a job in a foreign company named Anatolian Railway in 1913. The fact that the teacher continued to meet with Cezmi, who was a young man anymore. This relationship showed that the interest is two-sided. There is a letter from the teacher to Cezmi in the archive. She wrote very closely and was lovely. Cezmi, however, committed suicide due to his family's opposition to this love affair with her in 1917. When he died, he was only 21 years old. In this article, the mistakes in Cezmi's education were examined based on various archive documents and letters. For example, Ali Ekrem's letters are very oppressive. He wrote his son to be worthy of his grandfather. He said "you are the hope of the homeland". On the other hand, Cezmi moved away from his own culture because of the French language and culture. In addition to all these,

he was very sensitive. Like every young man, he wanted to have a nice time. This is evident in the letters he wrote to his mother Celile from Lausanne. Ali Ekrem wrote poems for his son when he died. In addition, some poets and writers wrote various works for Cezmi, such as Abdülhak Hamid, Mithat Cemal. The newspapers reported in detail about Cezmi's death at that time. A very crowded funeral was held for Cezmi. Ali Ekrem and his wife Celile were devastated by their son's death. After Cezmi, they only had three daughters, but one of them, Masume, also died because of typhoid in 1928. Beraet had an accident and her treatment took many years. Selma went to America and settled there. Ali Ekrem's last days passed with lack of money and longing for his daughter Selma. Ali Ekrem educated all his children with the understanding of Western education, but this did not bring happiness. The children grew away from their national and religious values. As a result, the case of Cezmi offers an exemplary story about the importance of literary and translatable children's education. Literary works, letters, newspaper reports and other documents were used in this article. Most of these were shared with the reader for the first time.

Giriş

Dünyadaki siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmelerin hız kazanmasına Osmanlı İmparatorluğu bir müddet kayıtsız kalsa da içeride ve dışarıda yaşamaya başladığı problemlere binaen yönünü Batı'ya çevirmek zorunda kalır. Askerî ve ekonomik sahalarla sınırlanması tasarlanan modernleşme çabası Tanzimat'la birlikte toplumun her alanına yayılmaya başlar. Doğal olarak sadece devlet işleri değil, bireysel ve toplumsal bütün konular bu durumdan etkilenir. Özellikle eğitim politikasındaki yenilikler, çocukların yetiştirilmesiyle ilgili farklı yöntemleri ve köklü değişiklikleri beraberinde getirir. Avrupai eğitim sisteminin birinci basamağı olarak yabancı dil öğrenme ihtiyacı doğar. Bu aşamada gerek yabancı dil gerekse diğer öğrenim kategorileri için gereksinim duyulan ders materyalleri kadar uzman kadrolar da yeterli değildir. Bu sebeple toplumun varlıklı ve aristokrat kesimi, çocuklarını yabancı özel okullara yazdırıp ilaveten buldukları çevrede yaşayan gayrimüslimleri enstitütris/mürebbiye olarak tutup yabancı dil ve müzik dersleri aldırırlar. Böylece Müslüman-Türk evlerine gayrimüslim öğretmenler ile keman, piyano ve benzeri Batılı müzik aletleri girer. Hatta kimi aileler bunlarla yetinmeyip temel eğitimi tamamlanan çocuklarını yurt dışına gönderirler.

Zamanla geleneksel yaşam ile Batılı eğitim tarzının kimi noktalarda çatışması sonucunda amaçlanan ideal hedeflere ulaşılması yolunda türlü sorunlarla karşılaşılır. Dolayısıyla yeni eğitim anlayışının çıktuları itibarıyla başarılı örnekler kadar hiç öngörülmeyen başarısız örneklere de rastlanır. XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyıl başlarında çocukluk ve ilk gençlik yıllarını yaşayan neslin içinden acı kayıplar verilir.

Yanlış Batılılaşma, Tanzimat'tan itibaren Türk edebiyatına alafranga tipini kazandırarak bu kapsamda çok sayıda roman, hikâye ve tiyatronun yazılmasına sebep olur. Bilhassa yetersiz ve bilinçsiz eğitimin yol açtığı dejenere tipler üzerine çok sayıda edebî ve bilimsel eser yazılır. Ancak kimi şair ve yazarların kendi hayatlarında yaşadığı olumsuz tecrübeler yayınlara yeterince yansımaz. Konu, akademik duyarlılığı olmayan dıştan yaklaşımlarla yargılayıcı, ayıplayıcı ve popülist birtakım yazırlarla sınırlı kalır.

Tevfik Fikret'in oğlu Haluk ve Fatma Aliye Hanım'ın kızı İsmet'in din değiştirmesi yüzünden, Enis Behiç Koryürek kendisinin, Abdülhak Hamid ve Ali Kemal ise çocuklarının farklı uyruk ve dinlerden kişilerle evlilikleri nedeniyle soyları yurt dışında kaybolan isimlerden bazılarıdır. Benzer şekilde Namık Kemal'in Ali Ekrem Bolayır'dan

olan torunlarından Selma, Türk vatandaşlığından çıkarak Amerika'ya yerleşirken Cezmi 21 yaşında intihar eder. Nitekim bu makalede, Haluk, İsmet ve Cezmi'nin biyografisi çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde aristokrat bir ailede yetişen bir çocuğun hangi eğitim merhalelerinden geçtiği belgelerle değerlendirilecektir. Bu üç örneğin ortak özelliği aydın, bilinçli ve vatansız ebeveynlerin büyük ümitlerle çocuklarını eğitmek istemeleri, onların ülkelerine ve milletlerine hizmet etmelerini planlamaları ancak bu çaba ve beklentilerinin birer faciayla sonuçlanmış olmasıdır. Bununla birlikte bu çalışmada özellikle Cezmi üzerinde durulacak ve onu edebî zemine taşıyan şiir, makale ve gazete yazılarından da söz edilecektir.

Edebî Kimlik ve Ebeveynlik

Edebiyat incelemelerinde eseri merkeze alan araştırmacılar bazen sanatçının kendini ve yakın çevresindekileri de sanatına dâhil ettiğini görerek bu şahsiyetlerin biyografisine yönelirler. Aile mensupları çeşitli sebeplerle sanatçının edebî kimliğine olumlu-olumsuz ya da nötr bir biçimde sadece bilgi sunan katkılarda bulunurlar. En çok öne çıkanlar ise anne, baba, eş ve çocuklardır. Anne-baba sanatçının yetişmesinde rol oynarken sanatçı da kendi çocuğu üzerinde etkilidir. Elbette edebî kimliğin ebeveyn kimliğiyle birleşmesi pedagojik araçlara yön verir. Âdeta edebî bir eseri şekillendirircesine çocuğunu terbiye etmeyi amaçlayan sanatçı, hayata dair önceliklerini, ideallerini onun üzerinde gerçekleştirmeye çalışır. Tevfik Fikret'in oğlu Haluk'un terbiyesinde izlediği yol bu düşünceyi somutlaştıran etkileyici bir örnektir.

Haluk: Tevfik Fikret 14 Haziran 1893 doğumlu Hüseyin Haluk Fikret'i gelecek neslin bir sembolü olarak görür. Onu yetiştirirken Batı'nın bütün ilmini, feyzini kucaklayıp getirecek bir Promete hayali kurar. *Haluk'un Defteri* (1911) ülkesi ve milleti için gelişmişlik dileyen bir babanın oğluna yüklediği ağır sorumluluğun ayrıntılarıyla doludur. Salih Keramet Nigâr'ın ifadesiyle Tevfik Fikret zihninde idealize ettiği Haluk'un eğitiminde devrin yeni metotlarını uygular. İlkokul çağına gelen Haluk'u Mrs. Green'in Bebek'teki "Community School"una yollar (Taha Toros Arşivi/TTA635452). Haluk 11 yaşına gelince Robert Kolej'in orta kısmına kaydedilerek üç yıl boyunca burada okur. Böylece Anglo-Sakson duyu ve inanç eğitiminin etkisinde kalır. 1909 yılı sonbaharında Haluk, Royal Technical College'da makine mühendisliği eğitimi almak üzere üç yıllığına Glaskow'a (İskoçya) gider. Glaskow'da İskoç bir ailenin yanında kalır, rahip olan ev sahibinin yakın çevresi içinde bulunur. Nitekim 1911 yılında ülkesine geri dönerken artık gönüllü bir Hristiyandır. Türkiye'deki misyonerlik çalışmalarıyla tanınan ajan Reverend (Robert) Frew yardımcısı aracılığıyla Tevfik Fikret'e Haluk'un din değiştirmek istediğini bildirir. "Bunun üzerine Fikret oğluna: 'Düşünce özgürlüğüyle dinden ayrılmanı anlayabilirim, ama Tek Yaratıcı tanıyan bir dini bırakıp 'Üçlü Tanrı'ya tapmana aklım ermez'" der (TTA635452). İstanbul'a dönüşünde Robert Kolej'de tanıştığı Prof. John R. Allen, Haluk'un akıcı İngilizcesi ve projelere hakimiyetinden etkilenerek Michigan Üniversitesinde birlikte çalışmaları konusunda ısrar eder. 1913 yılında ABD'ye giden Haluk, babasının ve annesinin vefatı üzerine dahi İstanbul'a gelmez. Uzun yıllar ticaretle uğraştıktan sonra "maddiyatı bırakarak" 1943 yılında Presbiteryen kilisesinde rahip yardımcısı, 1956 yılında da rahip olan Haluk'un haberleri, Türk basınına "Tevfik Fikret'in

Oğlu Papaz Oldu” (TTA508344) manşetleriyle tepkili bir biçimde yansır. Nitekim Haluk, 9 Haziran 1965’te Hristiyan bir Amerikan vatandaşı olarak ölür (TTA508366).

Talat Halman’a yazdığı 28 Ocak 1964 tarihli İngilizce mektupta “Türkçe-Arapça ve Farsça öğrenimim pek kıt olmuştu. Babamın sanat ve şiir yeteneklerine kıyasla ben fazla pratik bir insandım. Zannederim, kendi hayatında gayet önemli olan şeylere ciddi ilgi göstermeğe elverişli olmayışım onu zaman zaman hayal kırıklığına uğratmıştı” (Halman TTA508397) diyerek baba-oğul ilişkisinin arka planını açıklayan Haluk, Prof. Allen’ın yönetimindeki çalışması üzerine “bir baltaya sap olabileceğini öğrenince” babasının ilk kez bazı memnuniyet belirtileri gösterdiğini de sözlerine ekler (Halman TTA502718). Haluk’la ABD’de yüz yüze görüşebilmiş tek Türk olan Ali Kaygı’dan alıntılanan şu sözler baba-oğul ilişkisinin oğul cephesinden içyüzünü ortaya koyar: “Şiirleri bana ne kadar bağlı ve sevgi dolu olduğunu ele veriyor. Ah, keşke daha az bağlı olup da beni ara sıra kucağıma aşır okşasaydı! Hep bunu beklerdim.” (Ayvazoğlu 2018). Haluk’a göre Tevfik Fikret oğlunun dinî temayüllerindeki değişmeyi öğrenince “kendi kararlarını kendisinin vermesini” söyleyerek onu serbest bırakır (TTA635452). Haluk babasının inançlı biri olduğunu, ancak kendisinin ondan farklı bir tanrıya inandığını ifade eder. Sofu bir kadın olan annesi ve onu Cuma namazlarına götürülen dedesi ise Haluk’un din değiştirmesinden hiç memnun olmazlar. Bazı akrabaları da onunla iletişimi keserler (Halman TTA508397). Haluk tartışmalı konuların bütününde kendini savunur:

Tevfik Fikret’in oğlu olarak güzel şiirler yazabilseydim; güzel resimler yapabilseydim... İşte Fikret’in oğlu’ dedirtebilseydim... ‘Ama olmayınca olmuyor işte’... Din değiştirmeme gelince. Bunun yakınlarımı mutlu etmeyeceğini biliyordum, ama ilkokul dâhil öğrenimimin tamamını Hristiyan inancının kendini açıkça hissettirdiği kurumlarda yapmıştım. Gene de İslamiyet’e ve Türklere toz kondurmadım. Düzgün bir insan olarak kendimi herkese kabul ettirdim. Babamın adını kirliletecek, onun ruhuna acı verecek en ufak bir hareketim olmadı. Bu ülkeye yerleşen göçmen çoğunluğun aksine adımı da değiştirmedim.

(Çalışlar TTA508089)

Hakikaten annesine 2 Mayıs 1940’da Osmanlı Türkçesiyle yazdığı mektubun antetli kağıdında ismi “H. Halouk Fikret” olarak yazılıdır. Ürün temsilcisi (Manufacturers’ Representative) pozisyonunda çalıştığı Cincinnati’den (ABD) gönderdiği bu mektubun literatüre girmesi adına tamamını yayımlamakta fayda vardır:

*Hakikatli Nineciğim,
Son mektubunuzu aldıktan beri her gün size yazmak istedim. Fakat günler geçip gidiyorlar. Aşyan’ın meselesi için memnun oldum. Hiç olmazsa elinize biraz para geçer de rahat edersiniz. Aldığınız ev üç apartmanlı mı? Üç katlı dediniz. Dadımın da gelip sizin yanınızda bulunması pek iyi olur. Dadıma ve Hüseyin Efendi’ye benden pek çok selam veriniz. Size iyi baksınlar. Fori Bey kardeşime de ayrı ayrı selam ederim. Kendisine ve refikasına çok teşekkürler ederim. Size bakıp yardım ettikleri için. Dayıma da söyleyiniz artık bu çok senelerden sonra bana bu kadar darılmasın. Kendisinin ellerinden öperim ve selam ve hürmetler ederim. Size yardım edip Aşyan’ın muamelesini ve*

Şişli'deki evi almanızı filan. Bunlar için kendisine çok teşekkürler ederim. Yengemin de ellerinden öperim. Herkese, herkese hep soranlara çok selam. Aldığınız evin ikinci katını kiraya vereceksiniz; ise yerleştikten sonra bana yazınız. Havadis veriniz. Ev nerede? Kaç odalı filan. Bu sefer de 15 dolar gönderiyorum size. Sigorta ve doktorlar bu ay çok para aldılar. Ethel romatizmadan rahatsız şimdi. Ben de yine dışçilerle meşgulüm. Siz şimdi kendinize iyi bakınız. Artık rahat ediniz. Üzülmeyiniz nineciğim. Şimdi yaz geliyor. Taşınmak da biraz kolay olur. Babamın kitaplarını, resimlerini ne yaptınız? Kütüphanesi tabii Aşıyan'da kalacaktır. Artık sizden mektup bekler ve havadis beklerim. Her ikimiz güzel ellerinizi öperiz. Dualar ederiz. Nineciğim.

(Haluk Fikret TTA570392)

Tevfik Fikret oğluna ve tüm gençliğe “Gençler, bütün ümmid-i vatan şimdi sizdedir” (Tevfik Fikret 1327: 70) diye hitap eder ve Haluk’u “Bize bol bol ziya kucakla getir” (Tevfik Fikret 1327: 34) diyerek İskoçya’ya gönderir. Haluk çok başarılı bir eğitimle mühendis olur, ancak din ve tabiiyet değiştirerek ülkesinden uzaklaşır (TTA508344). Refii Cevat Ulunay’a göre Haluk’un “bu hâle gelmesinden” tamamen Tevfik Fikret sorumludur, çünkü oğluna millî ve dinî bir terbiye vermeyip taş mekteplerde öğretilen amentü yerine ayrı bir “amentü” öğretir (TTA508218). Salih Keramet Nigâr ise hiç kimseyi suçlamadan şu şekilde bir değerlendirme yapar: “Vicdan hürriyetini insanlığın temel haklarından sayanlar bu acı sonucu, umulur ki hor görmezler, talihsiz babanın iyi niyetine, zavallı oğlunun da acizliğine bağışlarlar.” (TTA635452).

İsmet: Haluk gibi Müslümanlık yerine Hristiyanlığı seçmek suretiyle içine doğduğu bütün değerleri reddeden bir diğer isim Fatma Aliye Hanım’ın kızı Zübeyde İsmet Faik’tir. Devlet adamı, tarihçi, hukukçu Ahmet Cevdet Paşa’nın kızı romancı Fatma Aliye Hanım, çağının olumsuz şartlarıyla mücadele ederek kendini yetiştiren ender kadınlardan biridir. Eğitimi, yazarlığı ve sosyal sorumluluk kapsamındaki faaliyetleriyle Doğu ve Batı kültürünü doğru özümsemiş aydın bir kimliktir. Fatma Aliye Hanım, Osmanlı-Türk toplumunda kızların uğradığı dezavantajları bizzat yaşamış biri olarak çocuklarının eğitimine, yabancı dil öğrenmesine önem verir. Dört kızından en küçüğü olan Zübeyde İsmet (1901-1992), özel hocalardan ders alır, sonrasında Notre Dame de Sion’da eğitim görür, fakat bu okulda hayatı kökten değişir. Hristiyanlığa sempati duyduğu söylentileri İstanbul’a yayılır. İsmet, Dame de Sion’u bitirdikten sonra çalışıp para kazanmak bahanesiyle 1926 yılında İzmir’e gider. Ancak bu bir kaçışın başlangıcıdır. Maddî ve manevî yardımlarla İngiltere ve Fransa’da himaye edilir, böylece ailesinden tamamen uzaklaşmayı başarır. Kızının din değiştirip rahibe olduğu yolunda çıkan haberleri araştıran Fatma Aliye Hanım, İstanbul Notre Dame de Sion Mektebinin Baş Rahibesi Marie Constantine tarafından aksi yönde sürekli ikna edilse de İsmet’in rahibe kıyafetiyle fotoğrafının yayımlanması gerçeği ortaya çıkarır. Annenin kızına mektuplar yazarak kurmaya çalıştığı iletişim çabası da zoraki ve kısa dönüşlerden ibaret kalır. Nihayetinde İsmet izini kaybettirir. Fatma Aliye Hanım ve eşi Faik Bey bütün kavuşma çabalarına rağmen kızlarına hasretle vefat ederler (Kızıltan 1995: 13-21).

İsmet, 1976 yılında Katolik rahibe olarak çalıştığı Tunus’ta emekli olur ve İstanbul’a döner. Kışları Notre Dame de Sion’da yazları Büyükada’da yeğeninin yanında kalır.

Annesi gibi okuma ve öğrenme merakı olduğundan son yıllarında İbranice öğrenip *Kur'an-ı Kerim* ve hadisler üzerine yoğunlaşır. 27 Temmuz 1992 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vefat eder (Kızıltan 1995: 13-21). İsmet'in 1984 yılında Marsilya'ya gittiğini vurgulayan yayının (Kızıltan, 1995: 20) aksine Ümit Meriç 1987-1988 yıllarında olduğunu anımsadığı bir gün İsmet'le İstanbul'da St. Antoine Kilisesindeki bir konferansta karşılaştığını şöyle anlatır:

Konuşmam bittikten sonra aşağı yukarı 65 yaşlarında orta boylu, beyaz yüzlü, başında rahibe şeklinde arkadan başörtüsü bağlanmış, üzerinde rahibelerin son dönemlerde benimsemiş oldukları kıyafetlerden olan bir hanım yaklaştı. Ve hayret ettiğim bir Türkçeyle ile 'Ben Ahmet Cevdet Paşa'nın torunu İsmet Hanım'ım' dedi. Bunu duyunca ben hayretlere düştüm, çok memnun olduğumu ifade ettim. O da "Ben de sizi tanıdığımıza çok memnun oldum. Sizi bir gün Dame de Sion'a davet etmek istiyorum, ben şimdi oradayım" dedi. Ben de "Hay hay, memnuniyetle" dedim. Hemen bunun arkasından ilave etti. "Yalnız bana lütfen neden Hristiyan olduğumu sormayın, ben sizi tanımak istiyorum ama..." dedi.

(Meriç 2017)

Ümit Meriç, Dame de Sion'a giderek İsmet Hanım'la görüşür. Sohbetlerinin bitiminde İsmet Hanım, Ümit Hanım'a Türkiye Cumhuriyeti'ne ait üzerinde dedesi Ahmet Cevdet Paşa'nın resmi bulunan bir pul hediye eder. O görüşme sonrasında bir daha karşılaşmazlar (Meriç 2017).

Fatma Aliye Hanım "Türklerde söy olan bir kız görülmediğinden bunu birinci defa olarak yapacak kızın vatan ve millet ve ailesine ne büyük hıyanet eylemiş olacağını izah ile senin böyle bir şey yapabileceğine ihtimal verememiş olduğumu söylemiş idim." (Kızıltan 1995: 16) diye yazarak ailesinden gizlenen kızına hem eyleminin vahametini göstermeye çalışır hem de başta İstanbul'daki Dame de Sion olmak üzere diğer bütün söy okullarının gerçek yüzünün böylece ortaya çıkacağını ima eder. Aynı şekilde Baş Rahibe Marie Constantine'e yazdığı 12 Şubat 1928 tarihli mektupta da kızının kayboluşunun yaratacağı olumsuz havanın okullarına vereceği zararı örneklerle anlatarak kızının dönmesine aracılığının devamını ister:

Bursa'daki Amerikan Kız Mektebi'nde dört İslam kızının mektep tarafından Protestanlığa iknandan dolayı gazetelerde uzun makalattan başka Bursa'ya heyet-i tahkikiyye giderek mektep kapatılmış, müdire ve muallimleri aleyhine dava açılmış, Bursa'daki Amerikan Ana Mektebi de seddolunmuştur. Dinler serbest olmakla birlikte başka dinde bulunanlara diğer dine teşvik ve iknaya çalışmak her memlekette memnu olduğu malumdur. Şimdi de gazeteler İzmir'deki Dame de Sion Mektebi'nde üç İslam kızının Katolikliğe teşvik edildiği meselesiyle meşgul olmakta. O mektep hakkında da tahkikata başlanacağını yazmaktadırlar.

(Kızıltan 1995: 18)

Fatma Aliye Hanım'ın bu mektubu, İsmet'in tek örnek olmadığını Osmanlı İmparatorluğu dâhilindeki yabancı okulların misyonerlik faaliyetlerini yürütmede birer üs

fonksiyonu üstlendiğini gözler önüne serer. Elbette eğitim sistemindeki bu tarz Avrupai yönelimlerin olumsuzlukları yanında olumlu tarafları da mutlaka mevcuttur. Ancak esas olan devletin eğitime önem vererek güçlü bir altyapıyla topluma gerekli hizmeti sunması, yeterli sayı, nitelik ve çeşitlilikte okulları açarak ülke insanının suiistimaline izin vermemesidir. Sonuç olarak XX. yüzyıl başlarındaki İstanbul’da üst tabakadan ailelerin çocuklarına verdikleri eğitimin olumsuz sonuçlarından biri de Namık Kemal’in torunu, Ali Ekrem Bolayır’ın oğlu Cezmi özelinde görülür.

Namık Kemal’in Torunu: “Vatanın Ümidi”

Namık Kemal 20 Ekim 1883 tarihli mektubunda “İki gözüm Ekremciğim” diye seslendiği oğluna özlemine ve sevgisini “Aksin görenlerin gözünde kalmış zannederim de gözlerine bakar fotoğrafını görmüş kadar memnun olurum” sözleriyle dile getirdikten sonra “Bâkî çalış adam ol oğlum.” (*Bâkî Muhabbet* 2019: 16) öğüdünde bulunarak oğlunun çalışıp adam olmasını ister. Omuzlarında bu sorumlulukla birlikte “Namık Kemal’in oğlu” olmanın ağırlığını hisseden Ali Ekrem, kendisi gibi oğlunun da Namık Kemal’e layık bir torun olması için uğraşır. Cezmi’ye “vatanın ümidi” olduğu fikrini aşilar (Banoğlu 1965: 1896). Ona telkinde bulunan mektuplar yazar:

Senin ulvi bir maksadın var: Büyük adam olacaksın. “Kemal Bey’in hafidi” ile bütün Osmanlılar iftihar edecek, şöhret, iktidar ve namus ve himmetin dünyalara şayi olacak. Nerede namını zikretseler, vicdanlardan gelen hürmet hisleri çehrelerde parlayacak. Sen, beş on sene sonra bu memleketin her tarafında daima muhabbetlere, ihtiramlara mazhar olacak, güneşin yıldızlar arasında dolaştığı gibi, meşru ve mergup bir hissi gururla ile dolaşacaksın. Seni takdir eden, sana tahsinhan olan efrad-ı milletin birincisi de baban olacak. Bak takip etmekte olduğun maksut ne kadar âli. Sen öyle herkes gibi çocuk değilsin. Bu milletin nur-u ayni, bu vatanın medar-ı mübahatısın.

(Banoğlu 1965: 1894).

Cezmi’den “vatanın ümidi” olmasını bekleyen sadece babası değildir, Mithat Cemal 1913’te yayımlanan şiirinde “Sen istikbal-i milletsin” ve “Kemal’in aynı olmak pek mübarek bir vazifendir” (1913: 739) diyerek ona aslında bütün toplumun büyük bir sorumluluk yüklediğine işaret eder. Aynı şekilde vefatı üzerine *Sabah* gazetesinde yer alan “meziyetli, malumatlı ve kendisinden büyük hizmetler beklenen” (8 Mart 1917: 2) ve *Tasvir-i Efkâr*’daki “Bu evsafi haiz bir gençten vatan pek çok hizmet beklemek lazım geldiği” (8 Mart 1917: 2) ifadeleri de bu beklentiyi teyit eder. Ali Ekrem hikâyelerinde aile kurumu, çocuk eğitimi ve “ideal baba tipi” üzerinde çok durur (Özaydın 2013: 129). Ayın Nadir imzasıyla *Servet-i Fünun*’da 28 Mayıs 1896-15 Ekim 1896 tarihleri arasında bir seriden oluşan “Mükâlemat-ı Ahlâkiyyeden” adıyla beş hikâye yayımlar. Hikâyelerin konusu çocuk bakımı, çocuk terbiyesi, ailenin önemi ve evlilik (Özaydın 2012: 169-186). Oğlu Cezmi’nin doğumunun hemen akabinde bu hikâyelerin yayımlanması onun çocuk terbiyesi hususundaki titizliğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Ali Ekrem’in Celile Hanımla evliliğinden dört çocuğu olur. Bunlardan en büyüğü Cezmi’dir. 11 Mart 1896 tarihinde Beşiktaş’ta Yıldız Sarayının karşısındaki Yıldız Sokağında ailesinin kirada oturduğu evde doğar. Büyükbabası Mustafa Asım Bey İslami

geleneğe uygun biçimde ezan okuyarak bebeğin kulağına ismini Mehmet Cezmi Kemal olarak fısıldar. Cezmi ismi dedesi Namık Kemal'in aynı adlı romanından mülhemdir. Ailesi sağlığına fevkalade özen göstermesine rağmen Cezmi çocukluğundan itibaren kabakulak, kızamık, zatürre, tifo, zatülcenb hastalıklarını geçirir, ayrıca “flebit” denilen hastalığa tutulur. Bacağındaki damarların iltihabından dolayı uzun süre tedavi görür. Flebitli bacağı şiş kalmakla birlikte sağlığına kavuşur. Yalnız tifodan sonra zaten aşırı hassas olan bünyesindeki hassasiyet son dereceye varır. Tifonun dimağında bir iz bırakmış olması ve marazi bir aşka müptela ederek intiharına sebebiyet vermiş bulunması muhtemeldir (*Servet-i Fünun* 1917: 232).

Cezmi fiziksel görünüm itibarıyla uzun boylu, geniş omuzlu, irice gövdeli, elleri ayakları büyük, fakat gayet mütenasip; pembe çehreli, koyu mavi gözlü, çekme burunlu, alını yüksek ve büyük, ağızı büyücek, sarı bıyıklı bir genç olarak betimlenir. Sevimli, cana yakın, çok sevilen ve her isteği yerine getirilen bir gençtir (*Servet-i Fünun* 1917: 232). Dedesi ve babası gibi edebiyata yakın ilgisi bulunan Cezmi'nin müziğe olan yeteneği ise bambaşkadır. Eğitimi Fransızca olarak yaptığından Fransız edebiyatını iyi bilir. Victor Hugo, Alfred de Musset, Baudelaire ve Albert Samain'e meftundur. Klasiklerden Corneille'i, Racine'i ne kadar severse, Voltaire'i, Rousseau'yu da öyle sever. Cezmi Fransızca tahsilinden dolayı gayet iyi yazar. Geriye yaklaşık yirmi, otuz kadar şiir bırakır. Babasının bu şiirleri yayımlayıp yayımlamadığı henüz bilinmemektedir. Ancak onun müziğe olan yeteneği edebî yeteneğinden çok daha üstündür. Zeki Bey'den aldığı keman derslerinde çok başarılı olur. Bir dinleyişte bir parçayı ezberleyecek kadar yeteneklidir. Ayrıca musikinin tarihini ve en büyük isimleri bilir, herkesten ziyade Bach'ı beğenir. Bach'dan başka Beethoven, Mozart, Schumann, Chopin, Mendelssohn; keman üstatlarından da Paganini, Sezar Frank gibi büyük isimleri çok sever, çok iyi bilir. Cezmi'nin şiirde en ziyade sevdiği isim Alfred de Musset, musikide ise Chopin'dir. Kısacası Cezmi edebiyatta olduğu kadar belki daha ziyade müzikte yetenek sahibi bir gençtir (*Servet-i Fünun* 1917: 233-234).

Altı yaşına gelinceye kadar Cezmi'ye ciddi olarak hiçbir ders verdirilmez. Altı yaşından itibaren Zeki Bey'den keman dersi almağa, bir taraftan da evde bir matmazel ile Fransızca öğrenmeğe başlar. İki sene sonra daha ciddi biçimde kemana ele alır, Fransızcada güzelce okuyup yazma ve pek iyi derecede konuşma yeteneğini kazanır. 1900'lü yılların başında Osmanlı eğitim sistemi dâhilindeki okulları “müşevveş” ve “gayr-ı muntazam” bulan ailesi Cezmi'yi Beyoğlu'ndaki özel bir Fransız okuluna (Kolej Fur) 19 Teşrinievvel (Ekim) 1904'te gündüzlü öğrenci olarak kaydettirir. Cezmi iki yıl bu kolejde okuduktan sonra yatılı olarak Kadıköy'deki Fransız Saint Joseph Kolejine geçirilir. İki yıl da bu okula devam eder (*Servet-i Fünun* 1917: 234). Bu dönemde Ali Ekrem 3 Aralık 1906 tarihi itibarıyla Kudüs mutasarrıflığına, 11 Ağustos 1908'de Beyrut valiliğine, 30 Ağustos 1908'de Cezayir-i Bahr-i Sefid valiliğine tayin edilir. Bu görevinden 9 Eylül 1909'da alınır (Akgün 1993: 35). Ailesi İstanbul dışındayken Cezmi okuluna devam eder. Tatillerde yanlarına gider. Tutulan hocalarla Fransızcaya çalışır, fakat Türkçe öğrenimi oldukça geri kalır. Ali Ekrem İstanbul'a dönünce Cezmi'nin hem Fransızca hocası muhafaza edilir hem Türkçesi için ayrıca hocalar tutulur. Böylece anadilini de ilerletir. 1909 yılında Cezmi'nin eğitimini tamamlamak üzere babası İsviçre'ye götürüp onu Lozan'da özel ve yatılı bir okula kaydettirir, ancak yaklaşık beş ay sonra çocuğu geri getirir. Cezmi Galatasaray

Lisesine başlar ve burada eğitimini tamamlayarak diploma alır (Bolayır 2012: 135; Banoğlu 1965: 1898; Demiryürek 2012: 22-23). Ali Ekrem'in girişimleriyle Cezmi 1913 yılında beş lira maaşla Anadolu Şimendifer Kumpanyası merkezinde işe başlar. Ölümünden kısa bir süre önce maaşına iki lira zam yapılır ve şirketin Haydarpaşa şubesine naklolunur. Cezmi çalışma hayatı sırasında da Türkçesini ilerletmeye gayret eder. Anlaşılan odur ki ömrü boyunca anadili Türkçe, Fransızcası kadar yüksek seviyede değildir. Buna rağmen Darülbeydi için bir tiyatro yazmayı dener, ancak 6 Mart 1917'deki vefatıyla çalışması yarım kalır (*Servet-i Fünun* 1917: 234). Tıpkı şiirleri gibi bu tiyatro taslağı da henüz tespit edilememiştir. Evrakının bulunması hâlinde Cezmi'nin edebî yeteneğine dair daha fazla ayrıntı günyüzüne çıkacaktır.

Cezmi'yi İntihara Sürükleyen Tutku

Cezmi, müziğe fevkalade yeteneği olan bir gençtir. Keman çalmak en büyük zevkidir. Ondan geriye kalan fotoğraflarda çoğunlukla kemanyla poz verirken görülmesi bu müzik aletine duyduğu sevginin somut işaretidir. Cezmi, uzun yıllar boyunca özel müzik dersleri aldığı Büyükkada'da oturan Belçikalı, evli ve yaşça kendisinden büyük olan hocasına âşık olur (TTA506679). Taha Toros Arşivinde bulunan, Belçikalı Hoca tarafından Cezmi'ye gönderilmiş 19 Nisan 1330 (2 Mayıs 1914) tarihli Fransızca bir mektup, aralarındaki ilişkinin boyutunu göstermesi açısından çok önemli bir belgedir. Bu sebeple mektubun Fransızca özgün hâlini ve çevirisini nakletmekte fayda bulunmaktadır. Ancak el yazısının karmaşıklığından dolayı mektubun bazı kısımları okunamamıştır:

Mercredi matin

Petit chéri,

Je n'ai reçu qu'une lettre datée de lundi, j'en suis un peu fâchée. J'étais dans l'habitude d'en avoir deux, d'autant plus que tu m'as promis de m'écrire hier soir, enfin passans. J'ai une infinité de compliment à te faire sur ton style-mais je trouve que c'est par trop à la Leuignés et tu me fera j'espère le plaisir de m'écrire aussi gentillement mais plus simplement la... d'une mon bel enfant.

Ton esprit et tes phrases spirituelles ... les plus intelligents et ... je l'en ... avec mon rempli et

Je ne suis pas sûre pour vendredi, en cas que je ne te téléphone pas jusqu'à midi. Tu marchas le soir ?

Si oui alors, je t'y attendrais à six et demi du côté du club.

(TTA570939).

“Müzik Hocası Madam” tarafından yazılan bu mektubun Türkçeye çevirisi ise şu şekildedir :

Çarşamba sabah

Küçük Sevgili,

Sadece Pazartesi tarihli bir mektup aldım, biraz üzgünüm. Her zamanki gibi iki tane bekliyordum, özellikle geçen gece bana yazmaya söz vermiştin.

Neticede geçti.

*Sana tarzınla ilgili vereceğim sonsuz sayıda iltifat var. Fakat ... fazla buluyorum. Umarım bana kibar fakat daha basit yazmanın zevkini vereceksin benim güzel çocuğum. Zekân ve manevi cümlelerin ... Seni öğlene kadar aramazsam cuma günü konusunda pek emin değilim. Akşam yürür müsün? Eğer evetse, seni altı buçukta kulüp tarafında beklerim...*¹

Mektup şefkatli ve yumuşak bir üslupla yazılmıştır. Hoca hanımın 12 yaşından beri ders verdiği öğrencisine “Küçük Sevgili” ve “benim güzel çocuğum” diye hitap etmesi oldukça masumane ifadeler olarak yorumlanabilir. Ancak öğrencisiyle ders dışında mektuplaşması, “her zamanki gibi iki mektup bekleme” ısrarı, geceleri görüşme ve akşam kulüpte buluşarak yürüyüşe çıkma isteği, aralarındaki ilişkinin hoca-öğrenci ilişkisiyle sınırlı kalmadığını belli etmektedir. İlâveten mektubun Büyükada’dan Cezmi’nin Galata’daki iş adresi olan Anadolu Şimendifer Kumpanyasına gönderilmesi ve imza yerinde yalnızca isminin baş harfinin (fe) bulunması manidardır. Üstelik 1914 yılı itibarıyla Cezmi artık “küçüklüğü”, “çocukluğu”, öğrenciliği çoktan geride bırakarak bir şirkette çalışmaya başlamış 18 yaşında genç bir adamdır. Konuyla bağlantılı önemli bir diğer belge, bir telgraftır. Hoca hanımın, Büyükada’dan Ali Ekrem’in Arnavutköy’deki adresine 3 Ağustos 1914’te gönderdiği telgrafta ismi Osmanlı alfabesindeki “fe” ve “ye” harfleriyle yazıldığından “Fey” veya “Fi” şeklinde okunması mümkündür. Telgrafta “Cezmi iade-i afiyet ettiyse yarın saat birde Mula’n da bekleyeceğim.” (TTA635673) yazmaktadır. Müzik hocasının varlığını ispatlayan 1914 yılına ait bu iki belge, Cezmi’nin hocasıyla yakınlığının normalden öteye geçtiğini ve durumun ailesi tarafından bilindiğini kesinleştirmektedir.

Uzun yıllar sürdüğü anlaşılan hoca-öğrenci ilişkisinin yasak aşka dönüşmesi ve birlikte olmalarının gerek toplum gerek aile nezdinde kabul edilemez oluşu nedeniyle Cezmi, içine düştüğü melankoliden kurtulamaz. Eniştesi Menemenlizade Rıfat Bey’e ait Şişli’deki evde, ona ait tabancayla 4 Mart 1917 tarihinde intihar eder. İlk müdahaleyi yakında oturan Doktor Aristidi Paşa yapar ve Cezmi yaralı olarak Hamidiye Etfal Hastanesine kaldırılır. Olay basına yansır. *Tasvir-i Efkâr* gazetesi 7 Mart 1917 Çarşamba günü “İntihara Tasaddi” başlığıyla haberi duyurur:

Edib-i azam Namık Kemal merhumun hafidi ve şair-i muhterem Ali Ekrem Bey’in mahdumu Cezmi

Bey, evvelki gün başına revolver sıkmak suretiyle intihara tasaddi eylemiştir. Cezmi Bey’in silahından çıkan kurşun sağ şakağı ile sağ kaşı arasından girerek dâhil-i akfada tahribat yapmaksızın başından huruc eylemiştir. Mamafih yara vahim olup biçare gencin kurtulması ancak, ihtilatât-ı maraziye vuku bulmamasına mütevakkıf addedilmektedir. Cezmi Bey intihara teşebbüsü müteakip Hamidiye Etfal Hastahanesine nakledilerek orada taht-ı tedaviye alınmıştır. Esbâb-ı intihar henüz meçhul olup, zabıtaca mecruhun vahamet-i hâline binaen isticvabât icra edilememektedir. Cezmi Bey, pek iyi tahsil görmüş olup Galata Sultanisinden birincilikle neşet eylemiş idi. Böyle bir gencin, her ne sebep ve saik ile olursa olsun hayatına hatime çekmeye

¹ Mektubu okuyup çevirisini yapan Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Tarih Bölümü Arş. Gör. Kadriye Topal Doğan’a teşekkür ederim.

tasaddi eylemiş bulunması şayan-ı teessüf olup, cerihasının bir faciaya müncer olmayarak biçare gencin an-karîb iade-i afiyet eylemesini an-samimi'l-kalb temenni ederiz.

(*Tasvir-i Efkâr* 7 Mart 1917: 3).

Cezmi bütün çabalara rağmen kurtarılamaz ve 6 Mart 1917 günü vefat eder. Haber *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin 8 Mart 1917 Perşembe günkü sayısında “Cezmi Bey’in İrtihali” başlığıyla yer alır:

Dün intihara tasaddisini kemal-i teessürle yazdığımız edib-i azam Namık Kemal Bey merhumun hafidi ve şair-i muhterem Ali Ekrem Bey'in mahdumu Cezmi Bey, aldığı cerihadan rehayab olamamış ve ebeveyn ve akrabası ile bil-cümle eviddasını müstağrak-ı ye's ü matem eyleyerek irtihal-i dar-ı beka etmiştir. İcra ettiğimiz tahkikata nazaran zavallı gencin devre-i şebabın nisab-ı kemalinde böyle feci surette hayatına hatime çekmesine sebep, bir ecnebi kadına alaka eylemesi olmuştur. Cezmi Bey'in dildâdesi olan bu Hristiyan kadınıyla teşrik-i hayat etmek istemiş ve ailesi tarafından pek muhikk surette gördüğü mümanaat ve âdem-i rıza üzerine intihar eylemiştir. Henüz anîf-vân-ı şebâbında bulunan merhum dün de yazdığımız vechile pek iyi tahsil görmüş gençlerimizden olup Galata Sultanisinden birincilikle neşet etmiş ve arkadaşları arasında zekâ ve dirayeti, zarafeti ile temayüz eylemiş idi. Bu evsafı haiz bir gençten vatan pek çok hizmet beklemek lazım geldiği halde Cezmi Bey'in bir aşk ve alaka meselesinden hele hissiyat-ı milliye ve içtimaiyyemiz itibarıyla ailelerimiz arasında en ufak bir mevkii olmaması lazım gelen bir Hristiyan kadın yüzünden hayatına kast olması iki kat teessür ve esefi... [gazete yıprandığından okunamadı]. Merhumu mafiret-i ilâhiyyesine mazhar eylemesini ve peder-i muhterem ve felâketdâdeleri Ali Ekrem Bey'e sabr-ı cemil ihсан buyurmasını temenni ederiz. Cezmi Bey'in cenazesi dün kaldırılarak Sultan Mahmut Türbesi haziresine defnedilmiştir. Mevla rahmet eyle.

(*Tasvir-i Efkâr* 8 Mart 1917: 2)

Tasvir-i Efkâr'ın vatanına hizmet etmesi beklenen Cezmi'nin millî değerlere aykırı biçimde Hristiyan bir kadına âşık olmasını eleştirdikten sonra intihar sebebini bu kadınla evliliğine ailesinin karşı çıkmasını yol açtığını yazması, Ali Ekrem tarafından tezkîp edilir. Yapılan açıklamaya Tanin gazetesi destek olarak yer verir:

Merhumun pederi Ali Ekrem Bey'den aldığımız bir tezkerede düünkü Tasvir-i Efkâr refikimizin bu haber-i elimi verirken ilave maiyetindeki bazı şeylerden dolayı beyan-ı teessür edilmektedir. Filhakika bu tezkerede Cezmi Bey'in temayül-i kalbiyesine ailesince muhalefet gösterildiği hakkında refikimiz tarafından yazılmış olan fıkranın külliyyen muhalif-i hakikat bulunduğu beyan olunmaktadır. Merhum bu gibi ahvalde en büyük saik-i karar olan bir me'yusiyet-i âniye ile hareket etmiştir. Aynı zamanda Ali Ekrem Bey'in tezkerede dermeyan ettiği ikinci bir şikayetini te'yiden şurasını da ilave

edelim ki Cezmi Bey'in hayatına kasda kadar sevk eden meyl ü incizâbın bir Hristiyan kadınına teveccüh etmiş bulunmasını muaheze etmek de doğru değildi. Refikimiz de bilir ki böyle hassas bir genci ölüme kadar getiren hissiyat bilhassa ortada taze bir naaş-ı pürhûn bulunduğu sırada her suretle şâyân-ı hümet olmak lazım gelir.

(Tanin 9 Mart 1917: 3)

Ailenin acısının mahremiyetine binaen gerçeklerin kamuoyuyla paylaşılmasından rahatsız olduğu açıktır, ancak Ali Ekrem 1918'de yazdığı şiirinde “Katil olsam gebertirim ben o mel'un kadını!” (Sazyek 2019: 216) mısraıyla bizzat intihar sebebini doğrular.

“Cezayir-i Bahr-i Sefid Vali-i Sabıkı” unvanıyla Ali Ekrem ve Âyan Reisi Rifat 11 Mart 1917 tarihli *Tanin* ve *Sabah* gazetelerinde “Cezmi'nin vefatıyla duçar olduğumuz musibet-i azimeye telgraflar, mektuplar yazarak iştirak eden ve lütfen ziyaretimize gelen zevat-ı kirama arz-ı teşekkürât ederiz.” şeklinde bir teşekkür yayımlatırlar. Geleneğin devamı yönünde bir klişe olmakla birlikte bu teşekkürün yerinde bir davranış olduğu düşünülebilir çünkü Cezmi'nin cenaze töreni hakikaten görkemli ve çok geniş katılımlı bir biçimde gerçekleşir. Nuruosmaniye Camiinde kılınan cenaze namazından sonra Sultan Mahmut Türbesi haziresine defnedilen Cezmi'nin cenazesine; Sadrazam Talat Paşa, Âyan Reisi Rifat Bey, Mebusan Reisi Hacı Âdil Bey, Maliye Nazırı Cavid, Hariciye Nazırı Nesimi, Ticaret Nazırı Şeref Beylerle Mebusan Reis-i sanisi Cahid, Âyan Reis-i sanisi Abdülhak Hamid, Âyandan Fuad Paşa, İbrahim Bey, Mahmut Paşa, Ârâm Efendi, Azaryan Efendi, Maliye Müsteşarı Hasan Tahsin ve Maarif Müsteşarı Abdullah Bey, Darülfünun hocaları ile öğrencileri, Anadolu Şimendifer Kumpanyası Genel Müdürü Mösyö Hugnen ile Mösyö Günter ve daha birçok kimse katılır (*Tanin* 9 Mart 1917: 3). Hazırın içinde merhumun annesi Celile Hanım yoktur. Ali Ekrem büyük bir metanetle oğlunu toprağa verir ve ilaçlarla uyutulan eşine destek olur. Ona törenin ayrıntılarını anlatarak teselli eder (Bolayır 2012: 57, 78-79; Sazyek 2019: 367).

Şiir ve Mektuplara Yansıyan Yönleriyle Cezmi

Oğlunun vefatından sonra 1928 yılında kızlarından Masume'yi tifodan kaybeden Ali Ekrem'in diğer kızı Beraet geçirdiği trafik kazası üzerine güç bela sağlığına kavuşur. Türk vatandaşlığından çıkarak ABD'ye yerleşen Selma'nın hastalıkları ve uzaklığı ise ayrı bir üzüntü kaynağıdır. Ali Ekrem, bütün bu evlat acılarına rağmen hayata bağlılığını sürdürür (Demiryürek 2020). Özellikle öğrencileri Ali Nihat Tarlan, Suud Kemal Yetkin ve Şaziye Berin Kurt'a yazdığı mektuplarla avunmaya çalışan Ali Ekrem, onları evlatlarının yerine koyar. Şaziye Berin'e yazdığı 5 Ağustos 1334 (1918) tarihli mektubuna eklediği “İsan-ı kalple yazılmış” bir şiirinde Cezmi'nin yokluğundan duyduğu derin özlemi dile getirir. İlhamının nereden kaynaklandığını da ayrıntılarıyla anlatır:

Karşımdaki kadın tımarhanesinden gayet hazin sesli bir deli bir gün bir türkü söylemeğe başladı, musiki yüreğime dokundu, o söyledi ben ağladım. Nağmeler pek iptidai olmakla beraber bana pek güzel geldi; yalnız deli kadıncağızın mırıldandığı sözleri tamamen anlayamıyordum. İkide birde “öleyim, güleyim” kafiyeleri kulağıma vuruyordu. O zaman delinin

türküstiyle tekrar edebilmek için bir şey yazayım dedim, bak ne doğdu: Yavrum Cezmi, görün bana bir kerecik güleyim, seni câna çekeyim de seve, seve öleyim; Ah o tatlı bakışınla gel gir yine kalbime, Yanık, yanık söylen fakat sakın öldüm ben deme: Sen ölmedin, ölemezsin korkunç rüya gördüm ben, Her gün benim yanındasın, tutuyorum elinden, Okşuyorum saçlarını, öpiyorum alnını... Katil olsam gebertirim ben o mel'un kadını!

(Sazyek 2019: 216).

Cezmi'nin beklenmedik ölümünden etkilenenler sadece ailesiyle sınırlı değildir. Abdülhak Hamid, Ali Ekrem'in çocukluğundan itibaren yanında olmuş, âdeta Namık Kemal'in yerini almış biridir. Bu sebeple Ali Ekrem Abdülhak Hamid'e "yegâne amcam", o da kendisine "nur-ı aynım Ekremim diye hitap eder. Hamid mektuplarını "Amcan Abdülhak Hamid" şeklinde imzalar. Ali Ekrem'in Abdülhak Hamid'in yanına defnedilmesi de aralarındaki yakınlığın somut bir işaretidir (Demiryürek 2012: 26). Cezmi'nin zamansız ölümü üzerine Abdülhak Hamid bir şiir yazar. "Bir Müntehir İçin" adını taşıyan şiir, 24 Mart 1917 tarihli *Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası*'nda yayımlanır.

*Cezmi ki bugün herkesi ağlattı vefâtı
Her vechile yekta o hafîdiydi Kemâl'in.
Şahsiyeti, memdûh olan ahvâl ü sıfâtı
Bir tercüme-i hâl-i müfîdiydi Kemâl'in.
Gâlib gele mümkün mü benim hüznüme neş'em,
Zıddeyn-i iki sûret, biri şâdân biri hâil,
Yekdiğere bigâne ve yekdiğere mâil:
Gençliğe ölüm, varken o zıddiyet-i tev'em?
Menhel ikisiçün de bunun olmada münhal
En korkulu eşgal ile me'luf teşekkül.
Alâm ile, evca' ile ancak olunur hâl
Bir meseledir mesele-i sabr ü tevekkül!
Tilmizi idim ben, ebedî ceddinin ama,
"Ammum" der onun vâlidî Ekrem bana, heyhât!
Bîşek bu hitâb olsa da bâdi-i mübâhât,
Karşımda ufûl etmede bir sevgili sîmâ!
İçti ölümün zehrini içmiş gibi kevser!
Hürriyetini kılmak için sanki vikâye,
Âzâd ederek ruhunu vakfetti bekâya!
Şebânî, dirîğâ! Gömüyor yaşlılar* ekser.*

[*yaşlılar yerine şeyhler de yazılabilir. A. H.]

*Ey vâlid-i mâtemzede, ey mâder-i muğber,
Bir mârifet-i Allah'a bugün oldunuz âgâh:
Ekdârınızı hep ebeveyn eyledi ezber,
Sevdirdi sizi âleme bir darbe-i nâgâh!*

(Abdülhak Hamid 1917: 361).

Cezmi'nin vefatından çok kısa bir süre sonra yazdığı mersiye niteliğindeki bu şiirde Abdülhak Hamid, bütün olayı ve çekilen acıyı mısralara dökerek ölümsüzleştirirken acılı anne-babaya da tesellide bulunur.

Donanma mecmuasının 31 Mayıs 1329 (13 Haziran 1913) tarihli sayısında Mithat Cemal (Kuntay) tarafından yazılmış “Cezmi Bey’e” başlıklı bir şiir mevcuttur. Oldukça uzun olan şiirin Cezmi henüz hayattayken yazılmış olması ilginçtir. Ayrıca mısraların başında “Hatt-ı dest defterine yazmıştım” ibaresi vardır:

*Hafid olmak büyük dâhiye çok bir şey mi dâhî-yi evvel,
Bırak dünyada bir iz sonra hakkındır mübâhî-yi evvel
Baban şairse Cezmi şairiyet iftîhâr etsin
Bırak ceddinle, bîkesdir şu millet iftîhâr etsin
Senin layık mıdır mihrâb-ı ruhun bir mezâr olsun
Kemal'in kabrine lazımsa millet türbedâr olsun
Sen istikbâl-i milletsin mezarlıklar değil râhun
Değilsin bir ceset ki türbe olsun îtilâ gâhun
Kemal'in aynı olmak pek mübarek bir vazîfendir
O kandan iktibas-ı cûşîş etmek bir vazîfendir
Fakat hakkın değildir iftihar etmek mezârıyla
Yapılmaz mehd-i istikbal bir medfen cidârıyla
Olur ahfadının mûrisi her bir ced... Kemal olmaz
Kemal'in ruhu az çok herkesindir ferde mal olmaz
Mefâhirsiz bu millet bari sen bir kabri çok görme
O muzlim türbe âtsiz kalan matemli bir kavme
Ümid-i âfâkıdır, şevk-i emel dünyasıdır, Cezmi,
O medfensiz bu millet bir mükerrer matem etmez mi?*

*

*Sücûd-ı hisse bir mabed-i kıyam fikre bir minber
Yatar koyunda ceddin işte Cezmi bir derin makber,
O makberden hurûş etmiş hitab eyler büyük bir ses
-Kemal'in senden evvel oğludur, ahfâdîdır herkes!
O yüksek ruha varis çıkma yalnız... Ruh-ı diğer kat
Kemal'in olsa hatta âriyet bir ruhu fırlat at
Ne züldür etmek ırsi bir kanat-ı latifiyle hep pervâz
Büyüklük ev değil dükkân değil miras olup kalmaz
Büyüklük arşa vâsıl zıll-i Hâlık'tan da âlîdir!
Zükur evlada kalmaz padişahlıktan da âlîdir.
Nedir bir tac-ı zerrin kirlî bir şey kanlı bir şeydir
Eğilmek bilmeyen bir cephe ancak şanlı bir şeydir
O efseler muhaddeb türbelerdir hadd-i zâtında
Ölüp kokmuş beyinler hep serilmiş yatmış altında
Değilsin sen kabrim ki yazılsın cephene namım
Değilsin medfenim ki sende yatsın na's-ı na-kâmum
Sen istikbâle pervâz et ezilsin reh-güzârında
Benim kabrim de hatta!.. Anlamam hiçbir mezarın da*

*Olur mu hükmü bir kehvâre-i âtî huzurunda
Sen istikbâle koş isterse Cezmi, reh-güzârında
Kemal'in hâki olsun hâk-i pâyin, kâilim artık
Tarîk-i azminin peşinde bir heykel de olsam yık!
-Evet, ceddin bugün bir mazi-i ufûl, evet, ama
Kemal'in kabri Cezmi milletin bir kalbidir yıkma!*

(Mithat Cemal 1913: 739)

Cezmi'nin intiharından önce yayımlanan bu şiirin yazılma sebebi merak uyandırıcı niteliktedir. Çünkü Mithat Cemal'in "Büyüklik ev değil dükkân değil miras olup kalmaz" ve "Kemal'in kabri Cezmi milletin bir kalbidir yıkma!" diyerek âdeta azarlarcaasına hitap ettiği Cezmi'nin yanlış birtakım tavır ve hareketlerine tanık olduğu ya da duyduğu yönünde bir his uyanmaktadır. Şiir baştan sona eleştiriyle doludur. Muhtemelen 1913'te 17 yaşında bir delikanlı olan Cezmi'nin hocasıyla ilişkisi İstanbul'daki çeşitli çevrelerde dedikodulara yol açar ya da Namık Kemal'in torunu başka olumsuz davranışlar içinde görülür. Hâlbuki 1906 yılında St. Joseph Kolejinin 5. sınıfındayken bir onur (Mention-Trés-bien) ve üç memnuniyet (Temoignage de Satisfaction) belgesi alan örnek bir öğrencidir (TTA635688). Ayrıca annesi Yafa'dan gönderdiği 27 Teşrinisani 323 (9 Aralık 1907) tarihli mektubunda "İki Gözüm Cezmicğim, iyi çalıştığına ve sınıfının birincisi daima olduğuna dair her taraftan haber alıyorum. Bilmezsin ne derece memnun oluyorum. Aferin benim çalışkan oğlum. Burada seni tanıyanlar ve seni sevenler hepsi çok iftihar ediyorlar." diyerek hoşnutluğunu bildirir (TTA570350). Bu bağlamda Cezmi'nin olumsuz gidişatının Ali Ekrem'in İstanbul dışında görevli bulunduğu 1908 yılında başladığı anlaşılmaktadır. Disiplinindeki gevşemenin Cezmi'de kısa sürede tembellik ve haylazlığa yol açtığı babasının Rodos'tan gönderdiği mektuplardan anlaşılmaktadır. Ali Ekrem, İstanbul'dan oğluyla ilgili hep kötü haberler iletilmesi üzerine 1 Kânunusani 1324 (14 Ocak 1908) tarihli birinci mektubunda sert bir üslupla Cezmi'ye peş peşe sorular yönelir:

Hiç Cezmi Allahın kendisine en büyük ihsanı olan namını, o büyük Kemal ailesinin büyük namını lekeleyebilir mi? Cezmi insan evladıdır, Cezmi yürek sahibidir, Cezmi vatanın ümididir. Cezmi bunu anlar, bunların hepsini pek iyi bilir de büyük, büyük bir insan olmağa çalışır... İşte sana kendine, kendinin vicdanına soruyorum: Ne âlemde ne hâldesin? Terbiyeli mi, terbiyesiz mi? Ahlaklı mı? Yoksa... Allah esirgesin ahlsız mısın? Söyle bakayım: Bana layık evlat mısın? Çalışıyor musun? Adam olacak mısın?

(Banoğlu 1965: 1896).

17 Kânunusani 1324 (30 Ocak 1908) tarihli ikinci mektubunda Ali Ekrem oğluna maddeler hâlinde ültimatolar verecek kadar öfkeli:

Aklını başına topla Cezmi, çalışmazsan, adam olmazsan hem kendini hem de bizi mahvedersin. Babanın sana emirleri şunlardır: evvela İsak edepsizinin namussuz oğlu Niko ile hiç görüşmeyeceksin. Bu alçak Niko'ya bir kere selam verdiğini haber alırsam, vallah sana pek fena muamele ederim!

Saniyen her ay tam numara almaya son derece gayret edeceksin. Derslerinden numaran kırılırsa o kadar müteessir olmam, yani teessürüm ahlak ve terbiye bahisleri kadar şedit olamaz. Fakat ahlaktan terbiyeden numaran kırılırsa ben de bundan sonra yapacağımı bilirim. Her ay numaralarını bana göndereceklerdir. Salisen ayda bir kere mektebinden çıktığın zaman hiçbir yere uğramayacaksın, kimse ile görüşmeyeceksin anlıyor musun? Ümit ediyorum ki, emirlerimi harfiyen tutarsan gene adamlık yoluna gelirsin. Hem bu ümidim pek çoktur. Eski hallerini bırakmaya başladığını her taraftan yazıyorlar. İnşallah insançasına çalışırsın, Kemal'e layık evlat olursun.

(Banoğlu 1965: 1895)

Ali Ekrem bütün uyarı ve sert sözlerine rağmen oğlundan ümidini kesmez, eğitimi için çaba sarfetmeyi sürdürür. Ablasının oğulları Muvaffak ve Numan gibi Cezmi'nin de Avrupa'da eğitim görmesi için onu Lozan'a gönderir. Oradan Cezmi'nin annesine yazdıkları Avrupa'da dikkatini çekenler kadar kişiliğinin ipuçlarını da göstermesi açısından önemlidir:

Sana bir gün Lozan'ın en iyi dondurma dükkanından yazayım oku, reklamını. Burada çikolata namına pasta namına ne varsa enfes hem ucuz. Bir gato on para bile değil, 1,5 para. Süt enfes... Krem şatiline kafe ve benualar... Artık anneciğim ağzının suları akar. Gelecek sene inşallah babamla gelip beni alırsınız. Size Lozan'ı gezdiririm ki, Numan da sen de babam da şaşa kalırsınız. Çünkü bizlere her şey açık. Etudiant Kolejiden dedin mi ahali çıldırıyor. Sana yakında başta bere sırtta üniformalı bir resim gönderirim. Üniforma lacivert croise üç düğmeli uzunca alomod bir L harfi başta bleu bir bere yana doğru dilini çıkartmış gibi sarkık...

(Banoğlu 1965: 1929).

Celile Hanım'ın oğluya ilişkisinin eşine göre çok daha yumuşak ve arkadaşa olduğu paylaştıkları konulardan ve üsluptan bellidir. Taha Toros Arşivinde bulunan Celile Hanım'ın oğluna yazdığı mektuplar incelendiğinde hepsinde öne çıkan duygu, doğal ve yoğun bir anne şefkatidir. Dikkati çeken bir diğer nokta ise gerek Cezmi'nin gerekse annesinin günlük dilde kullandıkları “croise”, “alomod”, “granpapa”, “vakans”, “oruvar”, “kopi” gibi Fransızca kelimelerin fazlalığıdır.

İki Gözüm Oğlum,

Bir mektubunu yine Mesajeri ile aldım. Granpapa'nın mektubunun içinde de üç tane 42 çıktı. O kadar sevindik o kadar iftihar ettik ki güzel oğlum sen de şimdi kendinden ve mektebinden memnunsun değil mi? İbrahim seni görmeğe mektebine gitmiş senin mektebini o kadar methediyor ki rast gelene söylüyor. Bir hafta sonra da vakansın başlıyor. Sana bol bol eğlence Baytar'ın bisikletle canını çıkar. Sabahları bahçenin hortumuyla iyice ıslat çünkü kalkmağa tembellik eder, fakat küçük tulumba ile yap bunları. Ben sana müsaade ediyorum. Burasını kendisine oku. Burada bildiğin gibi vakit

*geçiriyoruz. Selma ile Masume'nin kavgaları kâh Lusi ile Masume'nin ders kavgaları! Maşallah Masume şimdi kopi yapıyor. Teyzelerine çok teşekkürler ediyorlar onlara bebek gönderdi. Buradakilerin cümlesi eteklerinden öperler. Dadın gözlerinden öpüyor. Aleko Bey'e selam söyle. Kooperatife dair kendisine mektup yazmış idim. Galiba o mektup kaybolmuş daha alamadım diyor. Oruvar Cezmiciğim mahsusi güzel gözlerinden öperim.
Fi 17 Haziran sene 323 (30 Haziran 1907)
Annen Celile*

(TTA570350)

Annesinin bu mektubundan da anlaşıldığı üzere Cezmi'nin sürekli el üstünde tutularak gerek eğitim gerekse iş hayatında her şeye hiç mücadele etmeden onu hep destekleyen ailesi sayesinde kolayca kavuştuğu açıktır. Ali Ekrem oğluna bütün imkânları sunar. Cezmi'nin dayısına yazdığı mektuptaki iş bulmasıyla ilgili detaylar bu görüşü ispatlar yöndedir.

Hugnen cenapları Avrupa'dan avdet ettiler. Ve bizi de bayram ertesi bürolarından birine yerleştireceğini vaadtiler. Aylığımın daha henüz kaç para olduğu malum değilse de aşağı yukarı burada bir sene, bir buçuk sene kalacağım, sonra Hugnen cenapları babama beni Vienne şehrinde şömendifer mektebinde üç sene tahsil ettirmesini tavsiye ile bu tahsilden sonra Anadolu direktörü yapabileceğini söyledi. İşte dayıcığım bizim işlerimiz bu merkezde. Rüştü Paşa ile burada birçok partiler yapıyoruz.

(Banoğlu 1965: 1897)

Ali Ekrem 1933 yılında öğrencisi Suud Kemaleddin (Yetkin)'e yazdığı bir mektupta Cezmi'nin okulu bitince iş hayatında da başarılı olmadığını anlatır:

Zavallı oğlum Cezmi'yi Mekteb-i Sultani'yi bitirince Anadolu Şimendifer Kumpanyası'na yerleştirmiştim. Devamsızlığa başladı, kumpanyadan da şikayetler yağdı. Gidip Müdür-i Umûmî Hugnen ile görüştüm ve dedim ki, 'Ben oğlumun sıkıştırdım, lâkin sizin kendisine benden çok müessir olacağınızdan eminim, onu tekdir edin, cezalara çarpın, hâsılı hakkında en şiddetli muameleyi yapın. O zaman yola gelir; ben de size minnetdâr olurum.' Hugnen cevap verdi: 'Pek doğru söylüyorsunuz; dostum olduğunuz için siz söylemeden de ben Cezmi'yi sıkıştırmayı kaç kerre düşündüm. Fakat bu genç o kadar sempattir ki, ne zaman hiddetlenerek yanıma celb etsem yüzünü görür görmez yumuşadım, bir şey söyleyemedim. bu hâl daima böyle olacaktır. Onu yine siz sıkıştırınız.'

(Bolayır 2012: 135)

Ali Ekrem'in oğlunun patronuyla görüşerek yardım istemesi, Cezmi'nin henüz yetişkin bir bireyin olgunluğuna erişemediğini belli ettiği gibi Ali Ekrem'in de hâlâ oğlu için bir umut ışığı ve çıkış yolu aramaya devam ettiğini gösterir. Ancak bütün çabaları boşa çıkar.

Ali Ekrem, Namık Kemal isminin ağırlığıyla oğlu Cezmi'yi "proje çocuk" olarak tasarlamayı hedefler. Kendi başaramadıklarını onun başarması için şartlanır. "Kemal" ismine layık bir torun yetiştirme hırsıyla oğlunu âdeta yarış atı gibi görür. Hâlbuki Cezmi, istenen ölçüde güçlü ve dirayetli bir çocuk değildir. Naif yapılı, müzisyen ruhlu ince biridir. Üstelik Kemal'in torunu denilerek sürekli ihtimam gösterilip yüceltilmesinden kaynaklanan şımarıklığı nedeniyle arzu ve isteklerinde ısrarcı ve takıntılıdır. Bütün bunlara ilaveten doğumundan ölümüne değin aile ve okul hayatına Fransız dil ve kültürünün hâkim olması onu Bihruz, Felatun, Meftun gibi roman kişilerinde izdüşümleri görülen millî ve manevi değerlerden uzak alafanga bir tipe dönüştürür. Bu bağlamda Cezmi'nin gelecekteki başarısı için temel koşul olarak kabul edilen Avrupai eğitim telakkisinin fayda yerine zarar getirdiği ve ailesini hüsrana uğrattığı düşünülebilir. Netice itibarıyla vatan ve hürriyet şairi Namık Kemal'in torunu Cezmi, ailesinin ve toplumun kendisine biçtiği rolün gereklerini yerine getiremez. Vatanın ümidi tasarımı Cezmi'nin intiharıyla çöker. Sarf edilen emekler, hayal kırıklığı ve kederle sonlanırken Ali Ekrem'in dilinde şu mısra kalır:

Söyle, Cezmi, bahar gelmedi mi?

(Safa TTA506672)

Sonuç

Dünyadaki gelişme ve ilerlemelerin farkına vararak çağa ayak uydurmaya çalışan Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde siyasal sosyal ve ekonomik konulardaki kötüye gidişin her şeyden önce zihniyet değişimiyle önleneceğine dair fikirler ağır basar. Bu kapsamda toplumun ileri gelenleri resmî kurumlarda yürütülen eğitim-öğretim faaliyetlerini yeterli ve faydalı bulmazlar ve çocuklarını Batılı anlayışla çağın yeni metotlarına göre eğitmeyi hedeflerler. Tefik Fikret, Fatma Aliye, Ali Ekrem gibi edebiyat çevresine mensup aydınlar, devlet okullarına güvenlerini yitirdiklerinden evlatlarını yabancı okullarda okuturlar. Erken yaşta anadilleri Türkçeden daha ileri düzeyde Fransızca, İngilizce öğrenerek Batı kültürüne göre eğitilen Fatma Aliye'nin kızı İsmet, Tefik Fikret'in oğlu Haluk, Ali Ekrem'in oğlu Cezmi ve diğerleri geleceğe dair ümitlerle, özverili emeklerle yetiştirilirler, fakat beklenenin aksine ailelerine ve ülkelerine yaprak dökümünü yaşatırlar. Bu gençler millet, vatan, din gibi manevi mefhum ve değerleri içselleştiremediklerinden öz kültürlerine yabancı kalırlar. İsmet ve Haluk din değiştirerek başka ülkelere gider. Cezmi ise genç yaşta yasak aşkı yüzünden intihar eder. Dolayısıyla Türk milletinin varlık mücadelesi verdiği Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşı yıllarında bu gençler kendi bireysel çizgilerinde ilerlemeyi tercih ederler.

Bu makalede Haluk ve İsmet'ten yola çıkarak bilhassa üzerinde durulan Cezmi, Namık Kemal'in torunu sıfatıyla idealize edilmiş güçlü bir rolü gerçekleştirmek üzere Batılı metotlarla yetiştirilirken ailesinin hiç tahmin etmediği bir biçimde sorumluluklarının ağırlığı altında ezilir. Doğuştan getirdiği hassas ve kırılğan kişilik özellikleri, kendisine gösterilen aşırı ilgi, evli bir kadına duyduğu imkânsız aşkın melankolisyle birleşince yaşamak yerine ölmeyi seçer. Onun intiharı aile ve toplum hayatı açısından büyük dersler içerir. Sonuç olarak Cezmi vakası, edebî çerçevede ve toplumsal ölçekte çocuk eğitiminin önemine dair bir ibret öyküsü sunar.

Kaynaklar

- Abdülhak Hamid (1917). “Bir Müntehir İçin”. *Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası*, 21, 361.
- Akgün, A. (1993). “Osmanlı Hal Tercümelerine Göre Edebiyatçılarımızın Resmî Hal Tercümeleri: XII Ali Ekrem Bolayır”. *Yedi İklim*, 40, 35.
- Ayvazoğlu B. (2018). “Rahip Brunson, Reverend Frew ve Haluk”. <https://www.karar.com/yazarlar/besir-ayvazoglu/rahip-brunson-reverend-frew-ve-haluk-7669> (Erişim Tarihi: 24.12.2020).
- Bâkî Muhabbet 99 Mektup M. Ömer Koç Koleksiyonu* (2019). İstanbul: YKY.
- Banoğlu, N. A. (1965). “Namık Kemal’in Oğlu Ali Ekrem’in ve Torunu Cezmi’nin Neşredilmemiş Mektupları”. *Aylık Tarih Mecmuası*, 4 (23), 1893-1898, 1929.
- “Bir İntihar”. *Sabah*. 8 Mart 1917, 2.
- Bolayır, A. E. (2012). *Suut Kemal Yetkin’e Mektuplar*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- “Cezmi Bey Merhum”. *Tanin*, 9 Mart 1917, 3.
- “Cezmi Bey’in İrtihali”. *Tasvir-i Efkâr*, 8 Mart 1917, 2.
- Celile Hanım’ın Oğlu Cezmi’ye Mektubu. (TTA570350).
- Cezmi’nin Hocasına Ait Mektup. (TTA570939).
- Cezmi’nin Hocasına Ait Telgraf. (TTA635673).
- Çalışlar, O. (t.y.). “Tevfik Fikret’in Oğlu Haluk”. *Cumhuriyet*. (TTA508089).
- Demiryürek, M. (2012). *Yıldızdan Kopmuş Bir Şule Ali Ekrem Bolayır ve Tiyatro Eserleri*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Demiryürek, M. (2020). “Kemalzade Ali Ekrem ile Tokadzade Şekip’in Eserlerinde Evlat Acısı”. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 5 (2), 545-576.
- Halman, T. S. (1966). “Haluk’un Son Vedâ: Din Değiştirmemi Babam Hoş Karşılama”. *Milliyet*. (TTA508397).
- Halman, T. S. (1966). “Haluk’un Son Vedâ: Haluk’un Son Vedâ Susmak Olmuştur”. *Milliyet*. (TTA502718).
- Haluk Fikret’in Annesine Mektubu. (TTA570392).
- Kızıltan, M. (1995). “Gizemli Bir Öykünün Peşinde”. *Toplumsal Tarih*, 3(16), 13-21.
- “Mehmet Cezmi Kemal Merhum”. *Servet-i Fünun*, 5 Nisan 1917, 52 (1342), 231-234.
- Meriç, Ü. (2017). “Fatma Aliye’nin Kızı Rahibe İsmet”. *Nihavent* (Erişim Tarihi: 15.09.2020).
- Mithat Cemal (1913). “Cezmi Bey’e”. *Donanma*, 40, 739.
- Nigâr, S. K. “Fikret’in Haluk’u”. (TTA635452).
- Özaydın, B. (2012). Ali Ekrem Bolayır’ın Dergi ve Gazetelerde Yayımlanmış Yazıları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
- Özaydın, B. (2013). “Ali Ekrem Bolayır’ın Hikâyelerinde Aile Kurumu”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 5 (1), 127-136.
- Safa, P. (1937). “Hadiseler Arasında: Ali Ekrem”. *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1937, 3. (TTA506672).
- Sazyek, E. (2019). *Şaziye Berin’e Mektuplarıyla Ali Ekrem Bolayır*. Ankara: Hece.
- “Teşekkür”. *Sabah*. 11 Mart 1917, 3.
- “Teşekkür”. *Tanin*, 11 Mart 1917, 4.
- Tevfik Fikret (1327). *Haluk’un Defteri*. İstanbul: Tanin Matbaası.

“Tevfik Fikret’in Oğlu Papaz Oldu”. *Hürriyet*, 23 Haziran 1962. (TTA508344).

“Tevfik Fikret’in Oğlu Öldü”. *Cumhuriyet*, 30 Haziran 1965. (TTA508366).

Ulunay, R. C. (1966). “Takvimden Bir Yaprak: Bedbaht Adam”. *Milliyet*. (TTA508218).

EK: Cezmi'nin Fotoğrafi (Servet-i Fünun 5 Nisan 1917)

